

Η νομικοπολιτική σημασία της αναθεώρησης του Συντάγματος^{1*}

1 * Ομιλία του Εισηγητή της πλειοψηφίας στην τελική συνεδρίαση της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής (6.4.2001)

1. Ολοκληρώνεται σήμερα μια **μακρά και πολύπλοκη διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος**. Μια διαδικασία που άρχισε ουσιαστικά τον Ιανουάριο του 1995, απασχόλησε διαδοχικά τρεις βουλές, αυτές του 1993, του 1996 και του 2000 και ετέθη – έστω έμμεσα – δύο φορές υπό την κρίση του εκλογικού σώματος, στις εκλογές του 1996 και του 2000. Η μακρά και πολύπλοκη αυτή διαδικασία διασφάλισε – όπως επιτάσσει το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 110 – δύο πράγματα : **Πρώτον**, τον αυστηρό χαρακτήρα του Συντάγματος και, **δεύτερον**, την πολιτική, κοινωνική και επιστημονική ωρίμανση του αναθεωρητικού διαβήματος. Στην αρχή αυτής της εξαετούς περιόδου λίγοι ήταν αυτοί που αντιλαμβάνονταν την πρακτική σημασία και το εύρος του εγχειρήματος. Από το 1998 όμως – οπότε και καταρτίστηκε ο κατάλογος των υπό αναθεώρηση διατάξεων – και μετά, και ιδίως μετά την ανάδειξη της παρούσας Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, ο διάλογος έγινε πολύ πιο συγκεκριμένος και πυκνός. Αυτό αφορά πρωτίστως τον πολιτικό και κοινοβουλευτικό διάλογο αλλά και τον κοινωνικό και επιστημονικό διάλογο.

Όλο αυτό το διάστημα, και ιδίως μετά τις 15 Οκτωβρίου οπότε και ολοκλήρωσε τις εργασίες της η Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος, όλα τα κεφάλαια της αναθεώρησης συζητήθηκαν σε μεγάλο αριθμό επιστημονικών συνεδρίων ή συναντήσεων με κοινωνικούς και επαγγελματικούς φορείς. Σχεδόν πάντοτε ο διάλογος αυτός έγινε με τη συμμετοχή των εισηγητών των κομμάτων .

Η αναθεώρηση όμως είναι το κατεξοχήν πολιτικό ζήτημα. Είναι η θεμελιώδης έκφραση του γενικού συμφέροντος. Είναι συνεπώς το ζήτημα που αξιώνει **συνολική και όχι μονοθεματική προσέγγιση** – όσο σημαντική και αν είναι αυτή και όσο κρίσιμά και αν είναι τα θέματα που την απασχολούν όπως π.χ. η ισότητα των γυναικών, η θέση των δημοσίων υπαλλήλων ή η οικολογική ευαισθησία.

Η αναθεώρηση ακριβώς ως πολιτικό ζήτημα είναι **αντικείμενο**

σχολιασμού από την επιστήμη αλλά δεν είναι εργαστηριακό προϊόν ή θεωρητική άσκηση. Η Αναθεωρητική αρμοδιότητα ανήκει στη Βουλή των Ελλήνων και δια αυτής στον Ελληνικό Λαό και όχι στο κύκλο των ειδικών ή όσων θεωρούν ότι είναι ειδικοί.

Η Ζ' Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων δικαιούται και οφείλει να είναι υπερήφανη για το έργο της, η σημασία του οποίου θα αφομοιωθεί σταδιακά και από το πολιτικό σύστημα της χώρας και από την επιστήμη και από την νομολογία και από την ευρύτερη κοινή γνώμη. Αυτό άλλωστε έγινε κατά βάση και με την κατάρτιση του Συντάγματος του 1975 που ψηφίσθηκε εν μέσω γενικής κατακραυγής της τότε αντιπολίτευσης και της επιστήμης και τώρα αναγνωρίζεται σχεδόν καθολικά ως ένα καλό και προνοητικό σύνταγμα. Το ίδιο έγινε και με την περιορισμένη αναθεώρηση του 1986 που διεξήχθη εν μέσω μιας οξείας πολιτικής σύγκρουσης, κατέληξε όμως σε ένα αποτέλεσμα που δοκιμάσθηκε με επιτυχία στην πράξη και το οποίο κατά βάση όλοι αποδέχονται - όπως φάνηκε και από τις αναθεωρητικές προτάσεις της αντιπολίτευσης.

Η Ζ' Αναθεωρητική Βουλή έχει επιπλέον το πλεονέκτημα μιας πολύ συστηματικής διεξαγωγής των συζητήσεων έτσι ώστε οι προπαρασκευαστικές εργασίες του αναθεωρημένου συντάγματος να προσφέρουν ένα **πλούσιο υλικό ιστορικής ερμηνείας** που μπορεί και πρέπει να λαμβάνεται υπόψη διαρκώς από τον ερμηνευτή και τον εφαρμοστή του Συντάγματος.

2. Η αναθεωρητική διαδικασία που ολοκληρώνεται σήμερα ήταν **εκτεταμένη και ολική**. Προέβη σε μία συνολική αξιολόγηση της συνταγματικής ύλης, μετέβαλε μεγάλο αριθμό διατάξεων αλλά και επιβεβαίωσε ένα επίσης μεγάλο αριθμό ρυθμίσεων διευρύνοντας και ισχυροποιώντας, σε πρωτοφανή βαθμό, την βάση πολιτικής νομιμοποίησης του Συντάγματος της χώρας.

Η Αναθεωρητική διαδικασία που ολοκληρώνεται σήμερα έχει επίσης το

σπάνιο ιστορικό προσόν να είναι **απολύτως νόμιμη** καθώς σεβάστηκε πλήρως τα διαδικαστικά και ουσιαστικά όρια της αναθεώρησης, όπως αυτά καθορίζονται με το άρθρο 110 του συντάγματος με το οποίο συγκροτείται ο σκληρός πυρήνας των μη υποκειμένων σε αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος

Η αναθεωρητική διαδικασία που ολοκληρώνεται σήμερα ήταν μια διαδικασία **συλλογική και κοινοβουλευτική**. Το τελικό προϊόν της αναθεωρητικής διαδικασίας είναι αποτέλεσμα συζητήσεων, συνθέσεων, συγκλίσεων και συμβιβασμών. Όπως πρέπει να είναι ένα σύγχρονο σύνταγμα που πρέπει να είναι σαφές και αυστηρό ως προς το πλαίσιο και τις εγγυήσεις που θεσπίζει αλλά και ευρύχωρο και προνοητικό ως προς την πορεία των πολιτικών, κοινωνικών, επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων. Μόνον έτσι το Σύνταγμα σέβεται την Ιστορία και μόνον έτσι το Σύνταγμα καθίσταται Σύνταγμα όλων των Ελλήνων, όλων των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων.

Η διαδικασία αυτή ανέδειξε πρωτίστως τη Βουλή των Ελλήνων αφενός μεν ως **Βουλή των κομμάτων** που οφείλουν να έχουν συγκροτημένες προγραμματικές θέσεις αλλά και ως **Βουλή των βουλευτών**, ο καθένας από τους οποίους έχει τη δική του προσωπικότητα, ευαισθησία και ευθύνη.

Θεωρώ ευτυχή τον εαυτό μου γιατί ως εισηγητής της πλειοψηφίας είχα την ευκαιρία να βρεθώ στο επίκεντρο ενός τόσο σοβαρού και συστηματικού διαλόγου τόσο μεταξύ των κομμάτων και των βουλευτών όσο και στο εσωτερικό των κομμάτων. Ποτέ άλλοτε οι βουλευτές – τουλάχιστον αυτό μπορώ να το πω για το ΠΑΣΟΚ – δεν είχαν τη δυνατότητα μιας διαρκούς, συστηματικής και λεπτομερούς συμμετοχής στη διαδικασία παραγωγής του καταστατικού χάρτη της χώρας.

Η αναθεωρητική διαδικασία ήταν, τέλος, **συναινετική**, όχι γιατί αυτό ήταν ένα επινόημα ή ένα πρόσχημα αλλά γιατί αυτό απορρέει από μια

διπλή ανάγκη. Πρώτον, επιβάλλεται από το ίδιο το σύνταγμα που αξιώνει αυξημένες πλειοψηφίες για την αναθεώρηση του. Δεύτερον, επιβάλλεται από την ίδια την μακροχρόνια και στρατηγική φύση του συντάγματος.

Στη διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος φορέας πολιτικής εξουσίας είναι τόσο η πλειοψηφία όσο και η αντιπολίτευση. Και οφείλουμε να ασκούμε την εξουσία αυτή με διορατικότητα και γενναιοδωρία. Συναινέση δεν υπάρχει μόνον όταν η πλειοψηφία συγκλίνει με τις απόψεις της αντιπολίτευσης, αλλά και το αντίστροφο.

3. Η Αναθεώρηση του Συντάγματος είναι βέβαια **και το μείζον νομικό εγχείρημα**. Συνιστά έκφραση της συντακτικής εξουσίας, δηλαδή της κρατικής εξουσίας στην υπέρτατη μορφή της, εντάσσεται όμως ταυτοχρόνως στα **συμφοραζόμενα της έννομης τάξης** όχι μόνο της εθνικής αλλά και της κοινοτικής και της διεθνούς. Οι αναθεωρούμενες διατάξεις πρέπει συνεπώς να εναρμονίζονται συστηματικά με τις διατηρούμενες σε ισχύ διατάξεις και να λαμβάνουν υπόψη τη στάση της θεωρίας και της νομολογίας καθώς και όλες τις παράλληλες διεθνείς και ευρωπαϊκές εξελίξεις.

Αυτό αφορά τη γλώσσα της αναθεώρησης, την επιλογή ως προς το βαθμό της αοριστίας των εννοιών, την απόφαση για το αν ένα ζήτημα πρέπει να ρυθμιστεί με συνταγματικά ή νομοθετικά προσδιορισμένες έννοιες. Όλα αυτά ανάγονται τελικά στα σταυρικό πρόβλημα των ορίων του δικαστικού ελέγχου καθώς ότι ρυθμίζεται συνταγματικά τελικώς ελέγχεται δικαστικά. Τα δε προβλήματα της νομοτεχνικής κατάστρωσης είναι σχεδόν όλα βαθύτατα πολιτικά καθώς το κανονιστικό περιεχόμενο εδρεύει στην διατύπωση αλλά και στο ύφος του Συντάγματος.

Όλα αυτά έχουν ληφθεί υπόψη στο μέτρο του δυνατού, γιατί δεν αρκεί η διάθεση να κάνει κανείς τις αρτιότερες και σαφέστερες επιλογές. Πρέπει αυτές να μπορούν να συγκεντρώσουν και τον αναγκαίο αριθμό ψήφων. Ένα καλό νομοτεχνικό σχέδιο, όταν δεν ψηφίζεται, έχει

θεωρητική αξία, αλλά είναι πρακτικά, πολιτικά, κοινωνικά και ιδεολογικά αδιάφορο. Αυτή είναι η διαφορά μεταξύ συνταγματικής πολιτικής και συνταγματικής επιστήμης.

4. Πρέπει συνεπώς να αξιολογήσουμε την αναθεώρηση ως αυτό που κυρίως και πρωτίστως είναι, δηλαδή ως τη **μείζονα πολιτική πρωτοβουλία**. Ως μια μεγάλη δέσμη κρίσιμων πολιτικών αποφάσεων, η λήψη των οποίων άνοιξε όλα τα **κρίσιμα μέτωπα** και θέτει όλα τα **κρίσιμα διλήμματα**

- Το πρώτο ζήτημα αφορά τη θέση της δημοκρατικά νομιμοποιημένης και λαϊκά ελεγχόμενης (έτσι πρέπει να είναι) **πολιτικής εξουσίας σε σχέση με τις άλλες τυπικές ή άτυπες μορφές εξουσίας**. Την οικονομική, την επικοινωνιακή, τη δικαστική εξουσία.
- Το δεύτερο μέτωπο ή μάλλον δίλημμα είναι η στάση μας απέναντι στο **κράτος δικαίου και το κοινωνικό κράτος**. Το ερώτημα αν η αναθεώρηση ενός συντάγματος ευρωπαϊκής χώρας στην αυγή του 21^{ου} αιώνα θα διατηρήσει και θα ενισχύσει ή θα περιορίσει τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου και του κοινωνικού κράτους είναι ερώτημα υπαρκτό και ζωτικό για την ελληνική κοινωνία και κάθε άλλη ευρωπαϊκή κοινωνία.
- Το τρίτο μέτωπο αφορά τη **λειτουργία και την αξιοπιστία του ίδιου του πολιτικού συστήματος** : το ρόλο των κομμάτων, της Βουλής, των ομάδων πίεσης.
- Το τέταρτο μέτωπο αφορά το κύρος, το ήθος και την εντιμότητα του δημόσιου βίου : το περιβόητο ζήτημα της **διαφάνειας**.
- Το πέμπτο μέτωπο αφορά τη **λειτουργία του κράτους** και τις τομές που πρέπει να γίνουν στο διοικητικό και δικαστικό σύστημα της χώρας.
- Το έκτο μέτωπο αφορά τη σαφή απάντηση στο ερώτημα για την **ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας**.

5. Μέσα από αυτά τα μέτωπα και αυτά τα διλήμματα συγκροτείται μια **συνταγματική πολιτική**, δηλαδή μια στρατηγική αντίληψη για το κράτος, τη σχέση του με την κοινωνία των πολιτών, τη σχέση του με την οικονομία, τη σχέση του με το διεθνές σύστημα και την ευρωπαϊκή προοπτική σε συνθήκες ψηφιακής οικονομίας και παγκοσμιοποίησης. Η αναθεώρηση του συντάγματος διέπεται, λοιπόν, από μια σαφή και συστηματική συνταγματική πολιτική που επιμερίζεται – όπως είχα την ευκαιρία να πω και στην αγόρευση μου επί της αρχής - σε πέντε αλληλένδετες αρχές.

α. Η πρώτη αρχή είναι η αρχή της ασφάλειας του ατόμου.

Η αρχή της ασφάλειας εκδηλώνεται με την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους δικαίου, με την εισαγωγή νέων δικαιωμάτων τέταρτης γενιάς και νέων εγγυήσεων που επικαιροποιούν κλασσικά συνταγματικά δικαιώματα. Η νέα διάταξη του άρθρου 25 από μόνη της θα αρκούσε για να δικαιώσει το αναθεωρητικό διάβημα καθώς θεσπίζει τις αρχές ερμηνείας και εφαρμογής όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Οι δε διατάξεις για τα άτομα με αναπηρίες, την ισότητα των δύο φύλων, τους βιοϊατρικούς πειραματισμούς, τα προσωπικά δεδομένα, τα όρια της προφυλάκισης και τόσα αλλά, συγκροτούν ένα νέο σύγχρονο θώρακα υπέρ του πολίτη. Στην ίδια λογική εντάσσονται και οι νέες ρυθμίσεις για τη λειτουργία του δικαστή ως εγγυητή των δικαιωμάτων του ατόμου και του πολίτη.

β. Η δεύτερη αρχή είναι η αρχή της συμμετοχής του πολίτη.

Οι νέες ρυθμίσεις για την αποκέντρωση και την τοπική αυτοδιοίκηση, για την ψήφο των αποδήμων, για την ουσιαστικοποίηση του δικαιώματος του αναφέρεσθαι, για την θέση των δημοσίων υπαλλήλων, για τη χειραφέτηση ολόκληρων δικαστικών κλάδων, συγκροτούν νέες

δυνατότητες συμμετοχής για κάθε πολίτη ή για κρίσιμες κατηγορίες πολιτών που σχετίζονται ως δημόσιοι λειτουργοί ή υπάλληλοι με τη λειτουργία του κράτους.

γ. Η τρίτη αρχή είναι η αρχή της διαφάνειας στη λειτουργία του κράτους και στις σχέσεις κράτους και οικονομίας.

Το συνταγματικό καθεστώς των μέσων ενημέρωσης, η συνταγματική τυποποίηση των ανεξαρτήτων αρχών, οι ρυθμίσεις για τα οικονομικά των κομμάτων και των υποψηφίων βουλευτών, οι αρμοδιότητες του Ελεγκτικού Συνεδρίου, η κατοχύρωση του πυρήνα και της φιλοσοφίας του ν. 2190/94, τα νέα συνταγματικά ασυμβίβαστα συγκροτούν μια δέσμη εγγυήσεων διαφάνειας που οφείλει να εξειδικεύσει ταχύτατα ο νομοθέτης και να σέβονται οι πάντες : Η Κυβέρνηση, η αντιπολίτευση, η διοίκηση, η δικαιοσύνη, η κοινωνία, τα μέσα ενημέρωσης.

δ. Η υπέρβαση της αρχής της πλειοψηφίας και η εφαρμογή της αρχής της συναίνεσης των πολιτικών δυνάμεων είναι ο τέταρτος άξονας που διέπει την αναθεώρηση.

Αυτό αφορά όλα τα κομβικά σημεία στα οποία κρίνεται η ίδια η αναπαραγωγή του πολιτικού συστήματος. Αναφέρομαι στην ισχύ νέου εκλογικού συστήματος από τις μεθεπόμενες εκλογές, εκτός και αν αποφασισθεί διαφορετικά από την αυξημένη πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Αναφέρομαι στην ανάγκη ο νόμος για την ψήφο των αποδήμων να ψηφίζεται επίσης με την αυξημένη πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Το ίδιο φυσικά ισχύει για την κύρωση διεθνών συνθηκών που αναγνωρίζουν κατά το Σύνταγμα αρμοδιότητες σε διεθνείς οργανισμούς, για τον τρόπο ανάδειξης των ανεξάρτητων αρχών, για τα νέα συμβουλευτικά όργανα : την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και το Εθνικό Συμβούλιο

Εξωτερικής Πολιτικής.

Λυπάμαι δε, γιατί η άρνηση της Νέας Δημοκρατίας να αποδεχθεί την πρόταση για την αλλαγή του τρόπου εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας οδηγεί τελικά σε ένα Πρόεδρο εκλεγόμενο ακόμη και με σχετική πλειοψηφία. Αντίθετα η πρόταση του ΠΑΣΟΚ διασφάλιζε αφενός μεν την συναινετική εκλογή του αρχηγού του κράτους με αυξημένη πάντοτε πλειοψηφία, αφετέρου δε την αδιατάρακτη εξέλιξη του κυβερνητικού έργου σύμφωνα με τη σχετική, ρητή και ευθεία εντολή του εκλογικού σώματος.

ε. Η πέμπτη, τέλος, αρχή είναι η αρχή της Ευρωπαϊκής προοπτικής της χώρας που τώρα αποτυπώνεται και συνταγματικά στα άρθρα 28, 80 και 70 παρ. 7

6. Οφείλουμε, άρα, να συνειδητοποιήσουμε και να προβάλλουμε **το εύρος και το βάθος της αναθεωρητικής παρέμβασης**. Η χώρα αποκτά ουσιαστικά ένα σύγχρονο Σύνταγμα καθώς εισάγονται **84 τουλάχιστον καινοτομίες στην έννομη τάξη** της χώρας.

Το έργο της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής πρέπει συνεπώς να γίνει αντικείμενο μιας συνολικής αξιολόγησης.

Η αναθεώρηση ως επικοινωνιακό γεγονός είχε να αντιμετωπίσει μια σειρά από ανυπέρβλητα, πολλές φορές, προβλήματα : **η αποσπασματική ή συγκυριακή προσέγγιση** των θεμάτων της αναθεώρησης προσανατολίστηκε – κακώς – στις ανάγκες του ίδιου του πολιτικού και επικοινωνιακού συστήματος και όχι στις ανάγκες και τις προτεραιότητες των πολιτών.

Έγινε πολύς λόγος για την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας ή τις ανεξάρτητες αρχές και τα ασυμβίβαστα των βουλευτών ή τη θέση των μέσων ενημέρωσης, αλλά λίγος ή καθόλου λόγος για τα νέα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, για τα θετικά μέτρα υπέρ των γυναικών, για

την υποχρέωση της διοίκησης να απαντά αμέσως στον πολίτη, για την δυνατότητα αναγκαστικής εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων σε βάρος του δημοσίου, των Ο.Τ.Α. και των Ν.Π.Δ.Δ. κ.ο.κ.

Το εύρος και το βάθος της αναθεωρητικής πρωτοβουλίας είχε επίσης να αντιμετωπίσει την προκρούστεια κλίση κάποιων **απλουστευτικών και δημαγωγικών προσεγγίσεων** που μιλούσαν για «επικίνδυνη αναθεώρηση» ή για μια «χαμένη ευκαιρία.».

Τώρα που ψηφίζεται και αρχίζει να ισχύει το αναθεωρημένο Σύνταγμα της χώρας ελπίζω όλοι όσοι επιδόθηκαν σε αυτές τις προσεγγίσεις να αντιληφθούν την **επικίνδυνη ερμηνευτική τους απρονοησία**. Τώρα φοβούμαι ή μάλλον ελπίζω ότι θα αναγκαστούν να αντιστρέψουν τα επιχειρήματα τους προκειμένου να προσδώσουν στις νέες συνταγματικές διατάξεις του αληθινό τους περιεχόμενο., Αυτό που συνιστά και τη βούληση του αναθεωρητικού νομοθέτη και αυτό που κάποιοι συστηματικά διέστρεφαν τους προηγούμενους μήνες.

Η αναθεωρητική διαδικασία είχε, τέλος, να αντιμετωπίσει και κάποιες **εργαστηριακές ή και αφελείς προσεγγίσεις** που δεν μπορούσαν να αντιληφθούν ότι δεν μπορείς να διατυπώνεις προτάσεις ερήμην του συσχετισμού των δυνάμεων. Χωρίς την αναγκαία πλειοψηφία δεν υπάρχει απόφαση, άρα δεν υπάρχει συνταγματική μεταβολή.

7. Συνεπώς, **η συνολική πολιτική αξιολόγηση της αναθεώρησης πρέπει να γίνει με κριτήριο τις βασικές λειτουργίες που επιτελεί κάθε σύγχρονο Σύνταγμα.**

Το ερώτημα συνεπώς είναι αν η αναθεώρηση ενισχύει ή όχι την εγγυητική, την οργανωτική, τη συμβολική και την ενοποιητική λειτουργία του Συντάγματος:

- Η αναθεώρηση ενισχύει καταφανώς **την εγγυητική λειτουργία του Συντάγματος** καθώς ενισχύει το κράτος δικαίου και το κοινωνικό κράτος, εισάγοντας νέα δικαιώματα, νέες εγγυήσεις και νέες

αρχές ερμηνείας. Ενισχύει επίσης τις εγγυήσεις της δικαστικής ανεξαρτησίας και τη θέση του συνόλου των δικαστικών λειτουργών.

- Η αναθεώρηση **εκσυγχρονίζει την οργανωτική λειτουργία του Συντάγματος** καθώς σταθεροποιεί το εκλογικό σύστημα, αναβαθμίζει το ρόλο της Βουλής και του βουλευτή, επιβάλλει κανόνες διαφάνειας, εισάγει το θεσμό των ανεξάρτητων αρχών, επιβάλλει την αρχή της συναίνεσης σε κρίσιμα και οριακά ζητήματα.
- Η αναθεώρηση ενισχύει και αποσαφηνίζει την **ενοποιητική λειτουργία του Συντάγματος** καθώς αντιλαμβάνεται το εθνικό συνταγματικό κράτος ως ενεργό και ισότιμο εταίρο μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης που οφείλει να βρει τα δικά της δημοκρατικά, δικαιοκρατικά, κοινωνικά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά.
- Η αναθεώρηση, τέλος, αναβαθμίζει τη **συμβολική και ιδεολογική λειτουργία του συντάγματος** καθώς στέλνει πολύ ευκρινή μηνύματα στον πολίτη. Το μήνυμα της συναίνεσης, της διαφάνειας, της ασφάλειας, του ευρωπαϊκού προσανατολισμού. Κυρίως, όμως, στέλνει δυο θεμελιώδη μηνύματα.

Πρώτον, το μήνυμα της **ανάγκης υπεράσπισης της πολιτικής και της αυτονομίας της**, δηλαδή υπεράσπισης της Δημοκρατίας .

Δεύτερον, το μήνυμα της **κοινωνικής συνοχής και ασφάλειας**, το μήνυμα του μη αποκλεισμού που τώρα είναι και συνταγματικά κατοχυρωμένος στόχος της Ελλάδος του 21^{ου} αιώνα.